

Cristian Olariu, *Ideologia imperială în antichitatea târzie*, Editura Universității din București, București, 2005, 193 p.

După cum precizează însuși autorul, lucrarea sa își propune să umple un gol din istoriografia românească, îndeosebi prin prezentarea teoriilor politice ale antichității romane. Acest deziderat este realizat din plin în paginile cărții: ne este prezentat un tablou foarte sintetic și, în același timp, surprinzător de bogat în detalii al ideologiei imperiale începând cu domnia lui Augustus și în vremea lui Iustinian. Corpul lucrării este împărțit, adoptându-se criteriul cronologic, în următoarele secțiuni:

- Premisele. Ideologia imperială a Principatului
- Historia Augusta și imaginea puterii imperiale în secolul al III-lea
- Ideologia sistemului tetrarhic, între tradiționalism și inovație
- Constantin și noua legitimare a puterii imperiale
- Eusebius din Caesarea și noua imagine a puterii imperiale
- Discuția teoriei eusebiene
- Autori creștini și păgâni în epoca post-constantiniană
- Ceremonialul proclamării imperiale în imperiul târziu

Studiul mai beneficiază de anexe, conținând texte esențiale pentru cercetarea propusă.

După cum se poate remarca și din denumirea secțiunilor cuprinsului, în analiza puterii imperiale are la bază, alături de documentele epigrafice, numismatice și statuare, în primul rând sursele literare. Desemnarea acestora din urmă drept “surse scrise”, în raportarea la cele epigrafice, ni se pare însă susceptibilă de obiecții: “Accentul a fost pus pe sursele scrise, fără a fi neglijate nici celelalte tipuri de surse (iconografice, monetare, epigrafice)” (p. 8). La fel și maniera neuniformă de citare (citate în latină, fără traducere în română vs. citate traduse în română, fără redarea textului latin); s-au strecurat uneori greșeli în textul latin (*omnium scelerum postemorumque vitiorum stare collegium* – p.96).

În prima secțiune, dedicată puterii imperiale de la Augustus la Hadrian, sunt folosite drept bază de informație operele lui Suetonius, Cassius Dio și Historia Augusta, dar și inscripții, aparținând preponderent culegerii *Inscriptiones Latinae selectae* a lui Hermann Dessau. Sunt succint prezentate tradiționalismul ideologiei augustane (cultul lui Apollo, mitul refondării Romei, mitul salvatorului, accentul asupra valorilor familiale tradiționale), importanța puterii militare (împăratul ca *dux* fiind caracterizat prin *virtus*), elemente care se regăsesc și în gândirea politică ulterioară. Pe de altă parte, este remarcată în repetate rânduri creșterea, în această perioadă, a influențelor din Orientul elenistic asupra puterii imperiale. În încercarea de a sistematiza în 12 pagini aproape două secole de istorie autorul reușește să sesizeze numeroase trăsături esențiale, dar, din cauza densității, nu sunt îndeajuns relevate elemente importante ale gândirii politice a Principatului. Lucrarea ar fi avut numai de câștigat, credem, dacă ar fi fost acordată mai multă atenție cultului imperial, definit de Cristian Olariu însuși drept “încă o pârgie ideologică în fundamentarea puterii lui Augustus” (p. 12). Ar fi fost benefică în această conexiune referirea la două cărți esențiale publicate în ultimele decenii asupra relației dintre cult, politică și diplomație în venerarea împăratului. Avem în vedere *Rituals and Power* a lui Simon Price și *Emperor Worship and Roman Religion* a lui Ittai Gradel, unde se atrage atenția asupra neadecvării de a utiliza o perspectivă creștină în cercetarea acestui tip de onorare, date fiind diferențe existente între sistemele păgân și creștin. Observațiile lui Price și Gradel ar fi fost de un real folos, cu atât mai mult cu cât perioada de care se ocupă în mod special autorul constituie tocmai tranziția între cele două sisteme.

Pentru perioada de la Marcus Aurelius la Diocletian este întrebuițată ca sursă documentară *Historia Augusta*. Justificând convingător utilizarea acestei culegeri de biografii

care, deși realizată în secolul IV, este considerată drept “un izvor inestimabil pentru înțelegerea mecanismelor propagandei imperiale” (pag. 24), autorul acordă importanță manierei de prezentare a diferiților împărați în lucrarea respectivă și atrage atenția asupra opticii senatoriale pe care o reflectă *Historia Augusta* în alcătuirea portretelor conducătorilor. Printre altele, sunt relevate în cadrul acestei secțiuni ca fiind specifice gândirii politice a epocii: avântul luat de sacralizarea puterii imperiale, mitul salvatorului (legat de accentuarea caracterului militar al monarhiei și de ascensiunea cultelor soteriologice), mitul vârstei de aur, care continuă parțial și dezvoltă ideologia augustană.

Analiza cronologică continuă prin prezentarea tetraarhiei, cu accentuarea caracterului de punct de răscruce al acestei perioade și a importanței sistemului ideologic creat de Diocletian prin combinarea modelelor anterioare, care își verifică eficiența prin persistența de-a lungul antichității târzii. Ca un adaos bibliografic ne permitem să sugerăm cuprinzătorul și extrem de bogatul în informații studiu a lui Robert Turcan din ANRW, dedicat cercetării cultului imperial în secolul III, ce conține fine și detaliate observații și despre ideologia sistemul tetraarhic.

Cele trei secțiuni dedicate lui Constantin (Constantin și noua legitimare a puterii imperiale; Eusebius din Caesarea și noua imagine a puterii imperiale; Discuția teoriei eusebiene), dovedesc importanța acordată de Cristian Olariu acestui împărat și, mai ales, “noii legitimări a puterii imperiale”. Prima secțiune, interesantă și bine structurată, oferă informații obținute prin coroborarea a diferite tipuri de documente. Ni se pare că materialul ar fi permis extinderea acestei secțiuni și aprofundarea unora dintre ideile expuse, de exemplu, nevoia lui Constantin, ca bastard al lui Constantius, de a-și legitima puterea pe baza mai multor factori, cu accentuarea elementelor religioase și genealogice. De altfel, Constantin este singurul împărat cărui i se dedică în studiu o secțiune specială, urmată de analiza ideologiei acestei perioade pe baza operei lui Eusebius din Caesarea. Autorul demonstrează convingător că teoria eusebiană nu reprezintă o noutate absolută, ci o preluare și adaptare la noua realitate a teoriilor elenistice asupra regalității, în special ideea de conducător ca oglindă a zeilor, nou fiind doar tonul agresiv al discursului.

În studierea evoluției ulterioare a gândirii politice cercetarea recurge la informațiile din operele autorilor post-constantinieni – creștini și păgâni – considerați mai reprezentativi din perspectiva subiectului tratat. De remarcat este constatarea că, indiferent de confesiunea scriitorului, se radicalizează discursul politic, care devine astfel un instrument în lupta pentru control, ceea ce nu împiedică menținerea unor motive atestate încă din perioada Principatului.

Ultima secțiune a cărții, dedicată ceremonialului proclamării imperiale în imperiul târziu, se abate de la criteriul cronologic adoptat în aranjarea materialului cărții, în favoarea unei abordări tematice. În interiorul capitolului se revine însă la o prezentare temporală (sec. III – VI), urmărindu-se transformările suferite de acest ritual politic datorită diferitelor influențe (germanice, creștine, politice – jocul puterii între armată, senat, plebe), tendința fiind spre elaborare și sofisticare.

În ansamblu, lucrarea se dovedește utilă și recomandabilă ca informație generică asupra ideologiei imperiale, dar mai ales ca cercetare specializată pe epoca antichității târzii, cu atât mai mult cu cât se înscrie într-un domeniu al istoriografiei românești lipsit de asemenea investigații.

Carmen Fenechiu